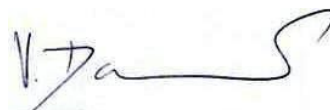

Vážený čtenáři,

dostává se Vám do rukou 6. číslo tohoto dvuměsíčníku. Jsou pro Vás připraveny další informace o bezplatné právní pomoci v České republice a zahraničí. Dozvíte se stanoviska politických stran zastoupených v Parlamentu k bezplatné právní pomoci, jak funguje poskytování bezplatné právní pomoci v Polsku a závěrečné shrnutí základních negativ systému BPP v ČR a naše doporučení pro budoucí systém.

Bulletinem chceme přispět k tomu, aby se otázka právní pomoci pro potřebné dostala do širšího povědomí. Rádi bychom oslovili ty, kdož právní pomoc poskytují, ale i ty, kteří mohou svými kroky přispět k tomu, aby i v České republice vznikla právní úprava důstojná demokratického právního státu.

Mgr. Vítězslav Dohnal

ředitel Public Interest Lawyers Association

Více informací je možno nalézt na webové stránce PILA, www.pilaw.cz v sekci informační zdroje.

Za podporu děkujeme Nadaci Open Society Fund Praha.

Bezplatná právní pomoc, státem zajišťovaná právní pomoc a pomoc pro bono

Pojem „bezplatné právní pomoci“ není přesný. Právní pomoc, která je poskytována potřebným, **není nikdy bezplatná**. Její bezplatnost se vztahuje k osobě, které je tato právní pomoc dána – potřebný za její poskytnutí neplatí. Ale právní pomoc je vždy někým placena. Může to být advokát, který za pomoc platí hodnotou svého volného času (**pro bono právní pomoc**), může to být stát, který poskytuje vymezené skupině pomoc prostřednictvím profesionálů, které platí, tzv. **státem zajišťovaná právní pomoc**.

Mnohdy se na hrazení této právní pomoci podílí zčásti i sám potřebný. V některých státech rovněž existuje odstupňované placení za tento typ právní pomoci podle příjmové a majetkové úrovně žadatele,¹ a tak i z tohoto důvodu pojmenování bezplatná právní pomoc není zcela výstižné.

V České republice zatím neexistuje komplexní úprava bezplatné právní pomoci. Její poskytování je roztržštěné a zahrnuje v sobě jak státem zajišťovanou právní pomoc, tak pro bono aktivity a aktivity hrazené z jiných zdrojů než státních.

Názory politických stran k existujícímu a budoucímu systému bezplatné právní pomoci

Jakákoliv změna systému bezplatné právní pomoci naráží na mnoho překážek. Ty jsou jak charakteru odborného, tak politického. Existující návrh zákona o bezplatné právní pomoci ztroskotal na nedostatku politické vůle. Proto jsme oslovili politické strany, které jsou zastoupeny v parlamentu a položili jim několik otázek, za účelem osvětlení svého pohledu na změnu systému bezplatné právní pomoci v blízké budoucnosti. Z těchto stran poskytly svá stanoviska tři politické strany KDU-ČSL, ČSSD a SZ. Občanští demokraté, SNK-ED a KSČM se k této problematice nevyjádřili a nezaujali postoj.

Křesťanská a demokratická unie - čs. strana lidová

JUDr. Cyril Svoboda, ministr a předseda Legislativní Rady vlády

„KDU-ČSL se má připojit k nové právní úpravě, nebo ji iniciovat. Důvodem takové právní úpravy je skutečnost, že nejhorší přístup k právu mají ti, kteří nejsou bohatí, a ti, co nejsou úplně chudí. Bohatí si přístup ke spravedlnosti zaplatí, a úplně chudí mají nárok na osvobození od soudních poplatků a advokátní komora může upustit od placení advokáta. Je hodně lidí, kteří mají nějaký majetek, ale nemají peníze na to, aby se mohli soudit. A proto se také nesoudí: spočítají si případné náklady a zjistí, že ve sporu, ve kterém si nejsou úplně jisti výsledkem, bývají náklady tak vysoké, že se raději spravedlnosti nedomáhají. A právě pro tento typ lidí by měla existovat možnost právní pomoci. Je jasné, že soud napřed musí posoudit, zda návrh, který je podán navrhovatelem, je návrh, který

¹ srov. poskytování právní pomoci v Nizozemí Škop, M., Státem zajišťovaná právní pomoc, Via Iuris III/2005, str. 49, dostupné tamtéž.

skutečně se dotýká bytostného zájmu toho kterého člověka. To se dá posoudit. Soudy rozpoznají kverulanta od někoho, kdo se domáhá něčeho zásadního. Onen člověk například vlastní nemovitost, nebo má nějaký majetek, tudíž ho nelze osvobodit od poplatků – a on přesto nemůže vyměnit hodnotu tím, že prodá svůj dům, aby se mohl domáhat spravedlnosti, aby si mohl dovolit soudní řízení a vedl spor. Tato osoba není nemajetná, a přesto nemůže k tomu soudu jít, protože si to zkrátka nemůže dovolit. Je-li toto zřejmé, má v tomto případě existovat organizace, která poskytuje těmto lidem bezplatně právní pomoc, protože se domáhají něčeho, co je opodstatněné, co je závažné. Mělo by tedy jít pouze o ty případy, kdy tito lidé nejsou úplně chudí, ale evidentně nemají prostředky na to, aby spor vedli řádně. Takováto právní úprava ostatně platí v mnoha zemích světa. Na tuto pomoc by měli mít lidé šanci v jakémkoli řízení, žádné nevyklučujeme. (Kromě trestně-právní oblasti, kde je možnost stanovení obhájce ex-offo).

Nejsnazší argument proti této právní úpravě je ten, že může být takováto služba zneužívána, že někdo zatají svůj majetek – a já na to říkám: Tak to tedy radši nedělejme – zneužít se přeci dá všechno. Smyslem tohoto opatření má být, aby byl tento systém využit. To, že se někdo pokusí systém zneužít, nevyklučuji, to se stát může. Celá výše zmíněná pomoc by se měla financovat ze státního rozpočtu.“

Česká strana sociálně demokratická

Poslanec JUDr. Stanislav Křeček

Bezplatná právní pomoc ve dnešní podobě je podle ČSSD zajišťována zcela nedostatečně. Podle našeho názoru by měly být zřízeny organizace, které by zajišťovaly bezplatnou právní pomoc, a jejichž náklady by byly hrazeny ze státního rozpočtu. Vhodné by bylo rozšířit příspěvky těm organizacím, které právní pomoc poskytují a umožnit jim zastupování před soudem, neboť toto dnes mohou dělat pouze advokáti. Podle nás chybí bezplatná právní pomoc zejména u předběžných právních poraden a občanskoprávního řízení. U trestního řízení je tato otázka řešena uspokojivěji. Zneužívání bezplatné právní pomoci je v současné době problém, potýká se s tím Česká advokátní komora, která bezplatné právní poradny organizuje. Při současné úrovni ochrany osobních údajů nevidím možnost, jak odlišit "chudého" člověka, který odbornou pomoc potřebuje.

Polská bezplatná právní pomoc

V Polsku funguje systém bezplatné právní pomoci podobným způsobem jako v České republice. Základní zakotvení nároku na právní pomoc je upraveno v článku 42 odst. 2² Ústavy Polské republiky. Zmíněný článek se týká pouze právní pomoci v trestních věcech. Úprava právní pomoci je zejména zakotvena v občanském soudním řádu, zákonem o soudních nákladech v občanskoprávních věcech, zákonem o právní pomoci v občanskoprávních řízeních před soudy členských států EU a trestním řádu.³

V rámci právní pomoci se v polském systému *rozlišuje: prominutí soudních poplatku* (nepřímá právní pomoc) a *nákladů řízení a ustanovení právního zástupce* (přímá právní pomoc) hrazeného státem.

² srov. Ústava Polské republiky, článek 42, odst. 2: Každý, vůči komu je vedeno trestní řízení, má právo na obhajobu v každém stupni tohoto řízení. To může především zvolením si svého obhájce, a pokud tak neučiní, v souladu se zásadami stanovenými v zákoně jej ustanovením soudem.

³ srov. ustawa z dnia 17 grudnia 2004 r. o prawie pomocy w postępowaniu w sprawach cywilnych prowadzonym w państwach członkowskich Unii Europejskiej oraz o prawie pomocy w celu ugodowego załatwienia sporu przed wszczęciem takiego postępowania.

Právní pomoc pokrývá celé občanské právo a rodinné a pracovní záležitosti nevyjímaje. Právní pomoc je vázána na soudní řízení a je podmíněna žádostí.

Žadatel o právní pomoc

Žadatelem o právní pomoc může být fyzická i právnická osoba bez ohledu na příslušnost.⁴ však prokázat, že si nemůže dovolit hradit soudní náklady, aniž by neohrozila vlastní obživu a obživu své rodiny. Právnická osoba musí prokázat, že nemá zdroje na uhrazení soudních nákladů. V případě, že se jedná o přeshraniční spor v rámci EU, může žádost podat pouze ta fyzická osoba, která má polskou státní příslušnost, nebo příslušnost jiného státu, nebo mají zákonné bydliště v některé ze zemí EU.⁵

Podávání žádosti

Právní pomoc ve smyslu ustanovení právního zástupce – advokáta, nebo notáře, může být poskytnuta jen v případě, že bylo soudem *přiznáno částečné nebo plné prominutí soudních nákladů*. Žadatel tedy buď nejdříve *požádá* o prominutí soudních nákladů na vlastní návrh,⁶ nebo mu tyto náklady budou *prominuty ze zákona*. Prominutí soudních nákladů ze zákona se uplatňuje v řízeních týkajících se uznání otcovství, výživného na dítě, uznání nerovných podmínek ve spotřebitelských smlouvách,⁷ sporů z pracovně právních vztahů, a práva sociálního zabezpečení.⁸

Žádost, na základě které se rozhoduje o přiznání právní pomoci, nemá žádnou oficiální formu.⁹ Takže si ji žadatel může napsat stejně dobře doma, jako vyzvednout na kterémkoliv okresním nebo krajském soudu.¹⁰ V případě, že ji nepodá soudu v písemné podobě, může ji formulovat ústně do protokolu v průběhu soudního jednání. K žádosti musí být přiložena prohlášení žadatele o jeho příjmové a majetkové situaci spolu s dokumenty, které tyto údaje v prohlášení potvrzují¹¹ příjmové údaje, státní příslušnost, bydliště. Žadatel v tomto písemném prohlášení musí prokázat, že není schopen nést náklady soudního řízení bez toho, že by neohrozil zajištění základních životních potřeb pro osobu svojí a svou vlastní rodiny. Předseda soudu může stanovu lhůtu, do které musí předložit dokumenty prokazující pravdivost skutečností v prohlášení uvedených.¹²

Rozhodování o žádosti

Žadatel musí žádost doručit soudu, u kterého má být zahájeno řízení, nebo u kterého už řízení probíhá.¹³ V případě, že jde o osobu z jiného státu EU, předá žadatel žádost u příslušného orgánu státu, ve kterém má bydliště nebo může podat žádost u ministerstva spravedlnosti Polské republiky, to zašle příslušnému soudu. Žádost má být podána v polském nebo anglickém jazyce. V opačném případě musí být k žádosti přiložen překlad jejího obsahu do některého z těchto dvou jazyků osobou, která je oprávněna podle právního řádu některého ze členských států EU vypracovávat úřední překlad. Pokud soudu byla žádost doručena, rozhodne o ní na základě výše zmíněných kritérií. V případě, že žadatelem poskytnuté údaje o osobních poměrech jsou nedostatečné, může soud požadovat doplnění údajů a to minimálně do jednoho měsíce od podání žádosti. V případě, že žadatel další informace neposkytne, soud rozhodne na základě informací, které jsou obsažené v podané žádosti.¹⁴ Rozhodnutí o přiznání či nepřiznání právní pomoci hrazené státem oznámí žadateli.

Pokud jde o žadatele, který žádá soud o uznání a vykonatelnost soudního rozhodnutí z jiného členského státu EU a byl adresátem právní pomoci v tomto jiném členském státě, soud není vázán tímto předchozím rozhodnutím o poskytnutí právní pomoci. Soud také nepřihlíží k právní pomoci, která byla poskytnuta žadateli v jiném státě EU, takže skutečnost přiznání právní pomoci nemůže být

⁴ srov. Ustawa o kosztach sądowych w sprawach cywilnych, §102 a 103.

⁵ srov. http://ec.europa.eu/civiljustice/legal_aid/legal_aid_pol_cs.htm.

⁶ srov. Ustawa o kosztach sądowych w sprawach cywilnych.

⁷ srov. http://ec.europa.eu/civiljustice/legal_aid/legal_aid_pol_cs.htm.

⁸ srov. Ustawa o kosztach sądowych w sprawach cywilnych, §96, odst. 1.

⁹ srov. tamtéž, § 102, odst. 1.

¹⁰ srov. tamtéž, § 105, odst. 1.

¹¹ srov. vyhláška o vnitřních procesních pravidlech obecných soudů, § 127.

¹² srov. tamtéž, § 127.

¹³ srov. Kodeks postępowania cywilnego, § 117, odst. 2.

¹⁴ srov. www.ec.europa.eu/justice_home/judicialatlascivil/html/pdf/national_law_la_pol_en.pdf, art. 11.

podkladem pro rozhodování o poskytnutí právní pomoci v řízení před polským soudem. Je zcela na volném rozhodnutí soudu, zda přizná právní pomoc.¹⁵ Neexistují určená kritéria, podle kterých by měl soud právní pomoc – ustanovení právníka dle § 117 odst. 1 a 2 poskytovat. Existující rozhodnutí Nejvyššího soudu stanovuje, že samotná ztížená komunikace jedné ze stran soudního řízení se soudem by měla být podnětem soudu, aby ustanovil ex offio právního zástupce.

Rozsah poskytované právní pomoci

Právní pomoc, jak již výše bylo zmíněno, zahrnuje osvobození od soudních nákladů, náklady za ustanoveného právního zástupce a uhrazení cestovného. Právní pomoc může být přiznána v plném rozsahu, čímž zahrnuje hrazení výše zmíněných výdajů. Pokud žadateli bylo v žádosti vyhověno a právní pomoc poskytnuta z části či plně, náklady v rozsahu poskytované právní pomoci jsou neseny státní pokladnou. Právní pomoc může být poskytnuta v kterékoliv fázi soudního řízení zahrnující i odvolání a návrh na zrušení soudního rozhodnutí (u nás dovolání).¹⁶ Žadatel tedy může obdržet právní pomoc od první až po poslední soudní instanci a to jak ve sporném, tak nesporném řízení. Může dále požádat o právní pomoc k podávání návrhu na zajištění důkazů či nároku. Pokud je podán návrh na poskytnutí právní pomoci, ať už osvobození od soudních nákladů, tak ustanovení právního zástupce, u soudu vyšší či poslední instance, tento soud může přikázat soudu první instance určení, zda je nárok na právní pomoc oprávněný.¹⁷

Přiznání, nepřiznání právní pomoci a opravné prostředky

Soud zamítne poskytnutí právní pomoci v případě, že soudu nebyly předloženy požadované údaje o osobních poměrech žadatele. Soud ji zamítne také, pokud se soudu majetkové a příjmové poměry žadatele nezdaří dostatečně ospravedlňující poskytnutí právní pomoci či žadatelem uplatňované právo se jeví jako zjevně neoprávněné. Pokud byla žádost na právní pomoc zamítnuta, nebo bylo poskytování právní pomoci adresátovi zrušeno, adresát může podat stížnost k soudu, který je na vyšším stupni, než soud, u kterého probíhá soudní řízení (ale prostřednictvím soudu příslušného k řízení).¹⁸ Pro podání žádosti běží jednotýdenní lhůta počínající skutečným doručením soudního rozhodnutí týkající se právní pomoci.

Soud může přiznat jak osvobození od soudních nákladů, tak osvobození od výdajů za právní pomoc poskytnutou ustaveným advokátem. V případě přiznání právní pomoci, se tato právní pomoc (ať už osvobození soudních nákladů či i od nákladů za ustanoveného advokáta), vztahuje se tato právní pomoc i na odvolání a vykonávací řízení. Pokud však byla poskytnuta nejnižší úroveň právní pomoci (např. jen osvobození od soudních nákladů), může adresát v další instanci, nebo ve dalším (vykonávacím) řízení podat znovu žádost o poskytnutí právní pomoci v plné výši, tedy i s uhrazením výdajů za ustanoveného advokáta. V případě, že adresát právní pomoci spor prohraje, je povinen uhradit náklady protistrany z vlastních prostředků.

Změna podmínek pro poskytnutí právní pomoci

Pokud se adresátovi přiznané právní pomoci, a to ať už v jakémkoliv poskytovaném rozsahu, změní podmínky, které byly směrodatné pro poskytnutí právní pomoci, je adresát povinen o nich informovat soud. Na základě těchto informací soud rozhodne o rozsahu poskytované právní pomoci.¹⁹ Soud dále rozhodne, zda adresát má část právní pomoci uhradit. To může být v celkové výši (jak soudní náklady, tak náklady na ustanoveného advokáta) či jen v určitém poměru ke změně žadatelovy situace. Lhůta pro podání stížnosti je týden od oznámení rozhodnutí. Oznámení může mít podobu písemného doručení, předáním v prostorách soudu či zveřejněním rozhodnutí soudu. Pokud se zjistí, že adresát právní pomoci získal právní pomoc na základě sdělení nepravdivých okolností uvedených

¹⁵ srov. II PZ 46/64, dále srov. Kodeks postępowania cywilnego, § 117, odst. 4.

¹⁶ srov. Kodeks postępowania cywilnego, §. 117, odst. 1.

¹⁷ srov. tamtéž, § 117, odst. 3.

¹⁸ srov. tamtéž, § 394, odst. 1.

¹⁹ srov. Kodeks postępowania cywilnego, § 120, odst. 1 až 3.

v žádosti nebo nepravdivých skutečností o rodinných, příjmových a majetkových poměrech soud mu může uložit pokutu.²⁰

Způsob ustanovování advokátů po přiznání právní pomoci

V případě, že žadatelovi bylo přiznáno prominutí nákladů za poskytování právní pomoci advokátem. Soud svým rozhodnutím o ustanovení advokáta má právní důsledky procesní plné moci. Soud zašle své rozhodnutí o ustanovení advokáta či notáře příslušné krajské pobočce polské advokátní komory nebo notářské komory. Rada příslušné pobočky advokátní či notářské komory má povinnost jmenovat dotyčného advokáta nebo notáře pro danou právní věc.

Právní pomoc v řízeních ve správním soudnictví

Podle soudního řádu správního správní soudy mohou poskytnout částečnou nebo plnou právní pomoc stranám sporu. Soudní řád nepodmiňuje ustanovení ex offo právního zástupce rozhodnutím soudu o nezbytnosti takovéto právní pomoci. Nicméně § 247 vylučuje poskytnutí právní pomoci straně, jejíž nárok je zjevně neoprávněný a § 246 stanoví, že osoby, které nejsou schopny vést kterýkoliv náklad řízení, jsou oprávněny k plné právní pomoci. Osoby, které mohou část nákladů řízení uhradit, jsou oprávněny k pomoci částečné. Soud rozhoduje to přiznání této pomoci. Proti tomuto rozhodnutí soudu se může žadatel odvolat k vyšší instanci (krajský správní soud). Dle § 253 Soudního řádu správního soud může zaslat navíc k pobočce národní rady daňových poradců nebo patentových zástupců.²¹

Právní pomoc v trestním řízení

Právní pomoc pro trestní řízení je upravena v trestním řádu.²² Podle § 6 Trestního řádu musí být každý obviněný poučen o právu na obhajobu, která zaručuje právo být zastoupen obhájcem. Obhájcem v trestním řízení může být pouze advokát. Od novely z roku 2003 již v přípravném řízení v případech, kde bylo podle zákona povinné zastoupení, není povinnost být zastoupen advokátem. Právní pomoc a ihned po zadržení a v průběhu zadržení je využívána zřídka.²³ Povinné zastoupení²⁴ je v případě, že je obžalovaný neplnoletý, hluchý, němý či nevidomý, nebo má soud odůvodněné pochybnosti o jeho příčetnosti. Obžalovaný musí mít také povinné zastoupení²⁵ v případě, že se řízení koná před okresním soudem (závažnější trestné činy), odvolání proti rozhodnutí soudu 1. instance musí být připraveno a podepsáno advokátem,²⁶ stejně tak dovolání k nejvyššímu soudu²⁷ a návrh na obnovu řízení.²⁸ V případě, že existuje některý z důvodů povinného zastoupení, státní zástupce podá návrh soudu k ustanovení obhájce, pokud si osoba, která má být povinné zastoupena, již obhájce nevybrala nebo nepodala návrh na ustanovení obhájce soudem z důvodu nedostatku finančních prostředků. V případech, kde není povinné zastoupení a obžalovaný obhájce nevybral, může požádat soud o ustanovení obhájce ex offo. Žadatel musí *adekvátně prokázat*, že není schopen ze svých prostředků uhradit služby obhájce.²⁹ Pokud je obhájcem podán opravný prostředek, řízení se přesouvá k soudu vyšší instance, který je často velmi vzdálen od původního soudního fóra a místa bydliště obhájce. Na to soudy vyšších stupňů reagují ustanovením obžalovanému jiného obhájce, který působí v blízkosti těchto soudů. Obžalovaný tak nezná svého nového obhájce a obhájce se musí mnohokrát vypořádat před soudem s podaným opravným prostředkem, s jehož obsahem nemusí souhlasit.

Kontrola kvality poskytované právní pomoci

²⁰ srov. Pokuta u uvedení nepravdivých okolností – až 1000 zlotých, nepravdivé skutečnosti o majetkových a příjmových poměrech – až 2000 zlotých, dále srov. ustawa o kosztach sądowych w sprawach cywilnych, § 111.

²¹ srov. podle Kodeksu postępowania cywilnego lze pouze k Advokátní komoře a Notářské komoře.

²² srov. Kodeks postępowania karnego.

²³ srov. Access to legal aid in Poland.

²⁴ srov. tamtéž, art. 79.

²⁵ srov. tamtéž, art. 80.

²⁶ srov. Kodeks postępowania karnego, §446, odst. 1.

²⁷ srov. tamtéž, §526, odst. 2.

²⁸ srov. tamtéž, §545, odst. 2.

²⁹ srov. tamtéž, § 78, odst. 1.

Kontrola kvality poskytované právní pomoci právními zástupci – advokáty, notáři, daňovými poradci a patentovými zástupci je prováděna na základě kárných řízení v rámci jednotlivých profesních komor. Kárné řízení není veřejné, to platí i pro hlavní líčení, není transparentní. Klient může také podat návrh soudu, aby mu ustanovený právní zástupce byl soudem vyměněn.

V pravidlech řízení obecných soudů je stanoveno, že v případě porušení procesních povinností advokáty či notáři, která způsobí zpoždění řízení, předseda soudu má oznámit tuto skutečnost předsedovi místní pobočky advokátní či notářské komory.³⁰ Oznámení nicméně nezavazuje i pobočku komory, která byla o porušení uvědomena, k jakémukoliv jednání vůči dotyčnému právnímu zástupci. Podobné ustanovení obsahuje trestní řád vůči obhájci.³¹ Podle něho v řízení před soudem oznamuje advokátní komore hrubé porušení procesních povinností soudce, v přípravném řízení má tuto pravomoc státní zástupce.

Neexistuje však žádný mechanismus, který by pozitivně stanovoval kvalitu právního zastupování a monitoroval jednotlivé kroky právního zástupce.

Doporučení pro budoucí systém BPP v ČR

V jednotlivých číslech bulletinu jste se mohli seznámit s názory představitelů různých subjektů, kteří poukazovali na rozličná negativa existujícího systému bezplatné právní pomoci u nás. V tomto článku chceme zdůraznit největší problémy systému a doporučit jejich možné řešení. Na podrobnější zprávu o systému BPP u nás odkazujeme na schválené usnesení Rady vlády pro lidská práva z 21. února 2008, které obsahuje komplexní pohled na současnou právní situaci BPP v České republice.

Dostupnost bezplatné právní pomoci a informovanost o její přístupnosti

Ve druhém čísle Bulletinu jsme na příkladu z praxe ukázali, jak bezplatná právní pomoc v realitě je těžko dostupná. Poskytovat ji mohou zprostředkovaně soudy – v případě soudního řízení, i mimo soudní řízení poskytuje Česká advokátní komora.³² O této pomoci se však neví. Soudy v rámci své poučovací povinnosti sdělují možnost požádat o právní pomoc.³³ Poučování ze strany soudů v průběhu soudního řízení není efektivní a závisí na konkrétním soudu a soudci, zda ho vůbec o možnosti požádat o právní pomoc poučí. V tomto ohledu se soud od soudu liší. Velká část neinformované veřejnosti by potřebovala být poučena o možnostech právní pomoci ještě před zahájením soudního řízení. A v takovém případě soudy nemají povinnost poučovat. Mnoho potenciálních adresátů právní pomoci se z finančních důvodů rozhodne nevymáhat svá práva prostřednictvím soudu a právní pomoc je tak nevyužita.

Česká advokátní komora na základě žádosti po splnění podmínek³⁴ má povinnost právní pomoc poskytnout jak v soudním řízení, tak mimo řízení. Nicméně o této možnosti se adresát se základním právním povědomím nedozví³⁵ a výsledkem je, že malé procento potenciálních adresátů tuto možnost využije.

V obou případech je tento stav „nevyžitosti“ bezplatné právní pomoci způsoben současnou právní úpravou (v případě soudů) a nedostatečnou motivací soudů a České advokátní komory, protože rozšířením povědomí by se zvýšilo již tak zatížení soudů novými soudními spory a zatížení rozpočtu ČAK, která právní pomoc poskytuje ze zákona bez jakékoliv finanční kompenzace státem.

Břemeno poskytování právní pomoci se tak přenáší na jiné subjekty, které by měly tuto právní pomoc poskytovat jen doplňkově a to nevládní organizace a Česká advokátní komora. Nevládní organizace ani Česká advokátní komora nedisponuje systémem, který by jasně oddělil oprávněné na právní

³⁰ srov. vyhláška o vnitřních procesních pravidlech obecných soudů, §91.

³¹ srov. Kodeks postępowania karnego, § 20.

³² srov. §18 zákona o advokacii.

³³ A to ať už ustanovením právního zástupce, tak osvobozením od soudních poplatků.

³⁴ srov. §18 zákon o advokacii.

³⁵ na internetových stránkách www.cak.cz není tato informace snáze vyhledatelná.

pomoc od neoprávněných. U nevládních organizací je financování velmi nejisté, pohybuje se rok od roku a je převážně nestátního původu. U České advokátní komory jde o vlastní rozpočet.

Právní pomoc je spojena se soudním řízením nikoliv s právní věcí

Právní pomoc je přiznávána, až je právní věc součástí soudního řízení. Před začátkem řízení je velmi sporné zdali soudy mohou ustanovit advokáta např. pro soupis žaloby. Některé tuto pomoc poskytují³⁶ jiné ne. Tato skutečnost způsobuje, že se většina případů k soudu ani nedostane. Potenciální adresáti právní pomoci nejsou schopni sepsat podání k soudu, nebo naopak zatěžují soudy případy, které se k soudu nemusely dostat, kdyby těmto osobám byla poskytnuta právní rada o bezúspěšnosti řešení jejich problému soudní cestou.

Majetková kritéria a kritérium nadějnosti

Pro přiznávání právní pomoci podle právních předpisů³⁷ nemají soudci žádné vodítko. Neexistují žádná kritéria, kterými by se mohli soudci řídit a soudci mají absolutní svobodu v rozhodování o ustanovení právního zástupce. Na jedné straně je pozitivní, soudce může reagovat na různé životní situace žadatele. Nicméně v praxi vyvstává problém, že se v pojetí oprávněnosti na právní pomoc z majetkového hlediska liší soud od soudu a dokonce i soudce od soudce. To samé platí u kritéria nadějnosti.

Kontrola poskytované právní pomoci

Soudy, které ustanovují právní zástupce, mají možnost právní pomoc pouze ustanovovat. Nicméně neexistuje žádný mechanismus, kterým by stát kontroloval, že ustanovení právní zástupci poskytují právní pomoc v adekvátní kvalitě. Stát by měl kvalitu poskytovaných právních služeb kontrolovat, protože náklady ustanovených právních zástupců nese sám. U advokátů existuje možnost kárného postihu v rámci kárného mechanismu České advokátní komory. O možnosti podat kárnou stížnost na svého advokáta veřejně neví a ČAK o její existenci laickou veřejností neinformuje. Osoby, kterým byl ustanoven právní zástupce, často nemají dostatečné sebevědomí podat kárnou stížnost na advokáta nebo si vůbec neuvědomí, že advokát neposkytuje právní pomoc kvalitně. U ostatních právních zástupců³⁸ neexistuje zákonem stanovený kárný postih a je zde možné řešení v rámci pracovněprávních vztahů.³⁹

Roztříštění institutů BPP v mnoha předpisech

Tento problém se kryje s problémem obecné složitosti legislativy. Existuje více právních předpisů,⁴⁰ které právo na bezplatnou právní pomoc přiznávají. Proto ve výsledku se celá právní úprava bezplatné právní pomoci jeví i pro právně vzdělanou osobu jako nepřehledná.

Nepřehledné financování

Finanční zajištění je jednou z politicky velmi citlivých témat každé služby poskytované státem. V oblasti bezplatné právní pomoci však neexistuje žádná celková statistika ani údaje o tom, kolik se na pomoc poskytovanou ustanovenými advokáty soudů celkově vynakládá. Soudy tyto údaje o poskytování prostředků často účtují rozdílnými způsoby. Pokud lze získat statistiku některých soudů, není možné získat údaje od většiny soudů či dokonce všech. To je však pouze část výdajů na bezplatnou právní pomoc. Stát část své povinnosti přenesl zákonem na ČAK, která tuto pomoc platí ze svých vlastních zdrojů. Protože se o možnosti ustanovení právního zástupce/obhájce obecně moc neví, není systém bezplatné právní pomoci využíván tak, jak by byl, kdyby veškerá poptávka po

³⁶ např. Obvodní soud Prahu 1, Ovocný trh, 110 00 Praha 1.

³⁷ srov. např. občanský soudní řád, soudní řád správní, trestní řád, soudnictví ve věcech mládeže, zákon o zajištění právní pomoci v přeshraničních sporech, zákon o ústavním soudu, azylový zákon;

³⁸ např. zaměstnanci nevládních organizací, odborových organizací.

³⁹ srov. interview – JUDr. Marcela Kubínková.

⁴⁰ srov. viz výše.

bezplatné právní pomoci nyní nevyužívala nabídky nevládních neziskových organizací a jiných subjektů, a soustředila se na využívání právní pomoci zajišťované státem.

Doporučení

Přehledná úprava soustředěna v jediném zákoně

Systém BPP by v budoucnu měl být podle nás upraven v jediném zákoně. Tím by se celá problematika legislativně zjednodušila a zpřehlednila. Nemělo by docházet k dílčím novelizacím jednotlivých procesněprávních předpisů, protože v nepřehlednosti by se nadále udržoval status quo. Úprava v jediném zákoně se užívá např. ve Velké Británii, ve Slovinsku, v Holandsku. Pokud by i při reformě systému státem zajišťované právní pomoci měla být zachována dosavadní úprava, měl by existovat samostatný zákon, který bude upravovat reformní kroky, např. jak je tomu na Slovensku nebo v Německu.

Dostupnost a informovanost

V novém systému by měl být dán důraz na aspekt dostupnosti a všeobecného povědomí o nabízených státem financovaných právních službách. Pokud bude existovat struktura tzv. Centra,⁴¹ mělo by existovat více časově dostupných poboček a v personálu jednotlivých poboček Centra by měli být zastoupeni i terénní pracovníci, kteří mohou monitorovat situaci v rizikových oblastech a poskytovat právní pomoc přímo lidem, kteří tuto pomoc zjevně potřebují. Bezplatné právní služby by měly být poskytovány jak prostřednictvím telefonních linek, tak na internetových stránkách a elektronickou poštou. Právní pomoc by neměla být navázána na soudní řízení, ale spojena s právní věcí. V ideálním případě by měl mít oprávněný žadatel nárok na poskytnutí právní pomoci ve všech právních oblastech před zahájením řízení před jakýmkoliv státním orgánem.

Kriterium majetnosti žadatele a úspěšnosti případu

Dnešní situace absolutní volnosti uvážení by se v budoucnu měla změnit směrem k určení přesných podmínek, za kterých bude právní pomoc poskytnuta zcela bezplatně nebo za poplatek v určité výši. Ideální by byla možnost odstupňování výše poplatku s ohledem na příjmovou situaci žadatele a jeho celé rodiny. Měla by existovat možnost úplného prominutí poplatku v případě zcela nemajetných klientů. Klient by měl povinnost poskytovat informace o svých majetkových poměrech v určitém časovém období po okamžiku poskytnuté právní pomoci, nejlépe v době 3 až 5 let. Pokud by se jeho majetková a příjmová situace zlepšila nad určenou hranici, měl by povinnost uhradit částečně nebo zcela náklady na právní pomoc, která mu byla v minulosti poskytnuta. Tato povinnost by se mohla dát splnit prostřednictvím jednorázového uhrazení nákladu bezplatné právní pomoci nebo rozdělením částky k uhrazení do jednotlivých splátek.

Kriterium úspěšnosti případu by mělo být určeno tak, aby právní pomoc nebyla poskytována v případech zjevně bezúspěšných, nebo šikanóznímu, svévolnému výkonu práva. Rozhodnutí státního orgánu např. Centra o oprávněnosti k právní pomoci by měla být přezkoumatelná soudem ve správním soudnictví.

Kontrola kvality poskytované právní pomoci

Kvalita poskytování právní pomoci je vedle financování a dostupnosti další z uhlavních kamenů státem zajišťované právní pomoci. V budoucnosti je, podle nás, nutné se vystříhat existenci jediné kontroly založené na stížnostním mechanismu. Kontrola právní pomoci by měla probíhat průběžně a kontrolu by měl provádět subjekt odlišný od výše navrženého Centra, nebo jiného existujícího subjektu. Pokud Centrum bude s jinými poskytovateli uzavírat smlouvy o poskytování právní pomoci, mělo by

⁴¹ srov. systém Centra na Slovensku, Anglie, Holandsko v minulých číslech bulletinů.

také kontrolovat, jak kvalitně tyto subjekty právní pomoc poskytují. Zde je možné se inspirovat velmi propracovaným systémem kontroly kvality, který funguje v Anglii a Walesu.⁴²

Bulletin Bezplatné právní pomoci 6/2008

Redakce:

Příprava článků: Theodor Klán

Korektura: PhDr. Kateřina Kloubová, Mgr. Jan Kratochvíl

Příprava bulletinu: Theodor Klán

E-mail: pravnipomoc@pilaw.cz

Tel.: +420774651728

Bulletin Bezplatné právní pomoci vychází každé dva měsíce, je registrován u Ministerstva kultury ČR pod evidenčním číslem MK ČR E 18546, vydává: Public Interest Lawyers Association, Pěvrátílská 330, 390 01 Tábor, IČ: 26640783.

---

⁴² srov. Právní pomoc v Anglii a Walesu, Quality Mark.